

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ

ЕКОНОМІКА ЯК СОЦІАЛЬНА,
ПОВЕДІНКОВА НАВЧАЛЬНА
ТА НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА

Матеріали наукового колоквіуму
за міжнародною участю
20 травня 2016 року

Одеса
Фенікс
2016

УДК 330(063)
ББК 65я43
Е 457

Е 457 **Економіка як соціальна, поведінкова навчальна та наукова дисципліна:** матер. наук. колоков. за міжнар. участю (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) / кафедра економіки промисловості Одеської націон. акад. харчових технологій. – Одеса : Фенікс, 2016. – 30 с.

ISBN 978-966-928-081-7

У збірнику подано тези доповідей наукового колоквиуму. В них визначено статус економіки як соціальної, поведінкової навчальної та наукової дисципліни, розкрито її дослідницьке поле, зв'язок з просторологією та менеджментом, охарактеризовано адаптивність як функціональну властивість економічних систем.

Для професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів та студентів економічних спеціальностей та фахівців галузі харчової промисловості.

УДК 330(063)
ББК 65я43

ISBN 978-966-928-081-7

© Одеська національна академія
харчових технологій, 2016
© Оформлення ПП «Фенікс», 2016

Касян С. Я.

*к.е.н., доцент кафедри маркетингу
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ТРЕНДИ У ВИКЛАДАННІ СОЦІАЛЬНО-ПОВЕДІНКОВИХ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІКИ: ЗНАЧУЩІСТЬ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ

Дослідження сучасних суспільних процесів поряд із аналізуванням господарчих і ринкових явищ є можливе на основі відповідних наукових процедур та практичних інструментів, що є в арсеналі освітньо-наукової дисципліни «Економіка». Поведінка сучасних свідомих споживачів на ринках товарів і послуг України й світу характеризується значним впливом інформатизації, соціалізації та міжкультурною комунікаційною взаємодією.

Зауважимо, що міждисциплінарна університетська освіта на базі формування економічної свідомості дозволяє повною мірою використовувати внутрішній потенціал особистості. Це сприяє пристосуванню до економічних, наукових та культурних змін у ході суспільно-економічного розвитку. Метою міждисциплінарного сучасного економічного навчання може бути обмін поглядами, дискусія та презентація результатів досліджень, що стосуються стратегічного вибору суб'єктів ринкових відносин в умовах невизначеності. У цьому зв'язку слід формувати стратегічне управління економічними знаннями, що впливає на величину стратегічного суспільного потенціалу економічних агентів.

Міждисциплінарні аспекти викладання наук про суспільство, економіку успішно обговорювалися під час роботи круглого столу «Суспільна місія класичного університету: історія, сучасність, перспективи», що був нещодавно проведений у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна. Дійсно, зараз є великим значення класичного університету в суспільному житті, функціонуванні міста, окремого індивіда [2]. Університетська освіта з економіки у міждисциплінарному поєднанні з вивченням дисциплін психологічної, інформаційної спрямованості, використання альтернативних джерел енергії дозволить сформувати достовірні, глибокі і об'єктивні знання про поведінку індивідів у суспільствах різного типу.

О. Павлов досліджує галузевий, міжгалузевий та мультидисциплінарний наукові підходи до розуміння економіки агропродовольчої сфери. Дослідник справедливо підкреслює доцільність застосування аналітичних інструментів із широкого спектру дисциплін [5, с. 12]. Нау-

3. Шубравська О.В. Сталий економічний розвиток: поняття і напрямки О. Шубравська // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 12–36.
4. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: монографія / В.С. Пономаренко, О.М. Тридід, М.О. Кизим. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2003. – 328 с.
5. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения: Избр. тр. – М.: Экономика, 2002. – 586 с.
6. Эшби У. Р. Конструкция мозга. Происхождение адаптивного поведения. – М.: ИЛ, 1962. – 397 с.
7. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине / Н. Винер; под. ред. Г.Н.Поварова – 2-е изд. пер. с англ. И.В.Соловьева и Г.Н.Поварова – М.: Главная редакция издания для зарубежных стран издательства «Наука», 1983. – 340 с.
8. Паранчук С. В. Побудова адаптивної системи управління конкурентоспроможністю продукції регіону / С.В. Паранчук, Я.П. Ухачевич // Регіональна економіка. – 2011. – № 4. – С. 48–56.
9. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності у 2013–2016 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

Ніценко В.С.

*д.е.н., професор кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

Гавриш В.І.

*д.е.н., професор кафедри тракторів та сільськогосподарських машин,
експлуатації і технічного сервісу
Миколаївський національний аграрний університет*

МЕНЕДЖМЕНТ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПАЛИВ ЯК НАВЧАЛЬНА ТА НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

Енергозбереження у широкому розумінні цього терміну, тобто зменшення питомих витрат енергії та енергоресурсів усіх видів, є одним з найбільш актуальних завдань сучасного економічного розвитку в Україні. Це обумовлено низкою чинників.

По-перше, існуюча в Україні система промислових технологій формувалася протягом десятиліть за умов, які абсолютно не відповідають ані вимогам розвитку ринкових відносин, ані реаліям сучасної бізнесової діяльності. Такими умовами, зокрема, були [1, с. 85–86]:

- низькі ціни на природно-сировинні ресурси (особливо на енергоресурси), що не сприяло їх економії;
- низькі ціни на основні споживчі товари за низької оплати праці, що обумовило малу питому вагу доданої вартості в ціні більшості видів продукції;

– розвинута система бюджетних субсидій, яка викривлювала міжгалузеві цінові пропорції та призводила до штучного здешевлення одних товарів та подорожчання інших;

– закритий характер соціалістичної економіки, який не передбачав конкурентоспроможності вітчизняних товарів на зовнішніх ринках.

По-друге, не менш небезпечного за тенденцію до зростання виробничих витрат є збільшення залежності економіки України від імпорту окремих видів енергоресурсів. Це стосується, перш за все, природного газу, споживання якого протягом останнього десятиліття зросло більш, ніж на 40 % і зараз сягає 82–88 млрд. м³ на рік. На початку ХХІ століття це був один з небагатьох енергоресурсів, ціна на який для України була суттєво меншою за світову. Гуртові ціни на нафту та нафтопродукти в цілому не відповідали світовим ще з середини 90-х років минулого століття, що й сприяло збільшенню споживання природного газу. Зараз питання ціни на нього та його поставок набуває дедалі більш політичного забарвлення.

Не слід перебільшувати вплив цього чинника: для більшості виробництв існуючі технології допускають заміну газу іншими видами пального, що, правда, при цьому ще збільшаться матеріальні витрати та посиляться екологічне навантаження. Виняток становлять лише окремі підгалузі хімічної промисловості, де газ (метан) використовується як сировина для хімічних реакцій і тому є незамінним. Проте, враховуючи вищезазначені негативні наслідки збільшення виробничих витрат, доцільно розглядати зменшення споживання природного газу за умов стабілізації економіки як одне з найважливіших завдань структурно-технологічних перетворень.

По-третє, сучасний стан технологічного обладнання на більшості підприємств базових галузей промисловості, а, особливо, у невиробничій сфері потребує негайних значних витрат на оновлення. Головним джерелом цих витрат має бути національний доход, створений всередині країни, тобто частина доданої вартості продукції, що виготовляється. За цих умов збільшення питомої ваги доданої вартості у ціні продукції, що виготовляється, слід розглядати в якості однієї з найважливіших задач подолання економічної кризи та стабілізації подальшого економічного розвитку.

Слід зазначити, що завдання, про які йшла мова вище – зменшення матеріальних витрат, скорочення споживання традиційних енергетичних ресурсів та пожвавлення інвестицій у виробництво – є взаємопов'язаними, оскільки одним з чільних шляхів їхнього розв'язання є енергозбереження, але й вони мають певні протиріччя. Різні заходи з

енергозбереження справляють неоднаковий вплив на розв'язання цих завдань. Наприклад, заміна рідкого палива природним газом, який купувався за зниженою ціною, сприяла зменшенню загальних матеріальних витрат (у грошовому вимірі, у поточних цінах), але стимулювала швидке зростання споживання газу. Закриття хімічних виробництв, що належать до найбільших (до того ж, безальтернативних) споживачів газу, зменшить потреби у ньому, але водночас призведе до зменшення валової доданої вартості, скорочення зайнятості та зменшення інвестиційних ресурсів, тобто, поглибить кризові явища в економіці України. Таким чином, приймаючи рішення щодо енергозбереження, слід одночасно враховувати необхідність розв'язання усіх трьох вищезазначених задач, що має бути відображене у переліку критеріїв, за якими оцінюються згадані рішення.

Отже, актуальність енергозбереження визначається певними факторами [3, с. 28].

1. Розвиток світової економіки з кінця XX століття обмежується вичерпністю запасів органічного палива.

2. Механізація і електрифікація виробництва зумовлює постійне збільшення енергетичних потужностей та обсягів споживання енергетичних ресурсів.

3. Застосування енерговитратних технологій, неоптимальне завантаження потужностей, недостатній рівень кваліфікації персоналу обумовлює високий рівень використання енергетичних ресурсів при виконанні технологічних операцій.

Напрямки подальшого розвитку енергетичних приладів з двигунами внутрішнього згоряння (ДВЗ) багато в чому залежать від перспектив використання різних палив.

В якості сировинної бази для отримання існуючих і перспективних моторних палив можуть використовуватися як невідновлювані, так і поновлювані енергетичні ресурси.

У сільськогосподарському виробництві можуть використовуватися як традиційні, так і альтернативні палива.

Традиційні палива – це палива нафтового походження. До них відносяться дизельне паливо, бензин, гас і т.д.

Альтернативні палива – це палива не нафтового походження. До них відносяться біодизельне паливо, біоетанол, біогаз, стиснений природний газ, зріджений нафтовий газ і т.д. Їх застосування може поліпшити як екологічні, так і економічні показники господарської діяльності [4, р. 131; 5, р. 39].

Альтернативні джерела енергії поділяються на невідновлювані та відновлювані.

Невідновлювані альтернативні джерела енергії – це природні запаси речовини і матеріалів, які можуть бути використані людиною для виробництва енергії. У першу чергу до них слід віднести викопні палива і продукти їх переробки: кам'яне і буре вугілля, сланці, торф, природний газ тощо. Це також відходи деяких виробництв: металургійної промисловості, процесів хімічної і термохімічної переробки вуглецевої і вуглеводневої сировини і т.д.

Поновлювані альтернативні джерела енергії – це джерела постійно існуючих або періодично виникаючих у навколишньому середовищі потоків енергії: сонця, вітру, теплової енергії Землі, морів і океанів, річок, біомаси (рослин і тварин). В якості відновлюваних ресурсів для виробництва моторних палив можуть бути використані: рослинні олії, тваринні жири, біомаса, деревина, сільськогосподарські та побутові відходи та ін. [2, с. 52].

Менеджмент альтернативних палив – це управління виробництвом та використанням альтернативних палив суб'єктами сільськогосподарського виробництва для максимізації прибутків (мінімізації витрат) та створення на цій основі конкурентних переваг продукції товаровиробників [6, р. 31].

Предметом менеджменту альтернативних палив є процеси впливу керуючої системи на керовану систему з виробництва та використання альтернативних палив.

Менеджмент альтернативних палив досліджує:

- тенденції та закономірності використання енергетичних ресурсів, у тому числі й альтернативних;
- управління енергозбереженням при виробництві аграрної продукції на основі енергозберігаючих технологій та машин і обладнання;
- управління використанням поновлюваних енергетичних ресурсів.

Таким чином, менеджмент альтернативних палив є складовою і невід'ємною частиною енергетичного менеджменту.

Література

1. Гавриш, В.І. Забезпечення ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів у аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика: моногр. / В.І. Гавриш. – Миколаїв: МДАУ, 2007. – 283 с.
2. Калетнік, Г.М. Біопалива: ефективність їх виробництва та споживання в АПК України: навч. посіб. / Г.М. Калетнік, В.М. Пришляк. – Вінниця: Енозіс, 2008. – 192 с.
3. Перебийніс, В.І. Енергетичний менеджмент: навч. посіб. / В.І. Перебийніс. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2004. – 232 с.

4. Gajendra, Babu M.K. Alternative Transportation Fuels / M.K. Gajendra Babu, K.A. Subramanian. – CRC PressTaylor & Francis Group, 2013. – 434 p.
5. James, T. Bartis. Alternative Fuels for Military Applications / T. Bartis James, Van Bibber Lawrence. RAND Corporation. – Santa Monica, 2011. – 104 p.
6. Joe, H. Scott. Examining alternative fuel management strategies and the relative contribution of National Forest System land to wildfire risk to adjacent homes – A pilot assessment on the Sierra National Forest, California, USA / H. Scott Joe, P. Thompson Matthew, W. Julie // Forest Ecology and Management. – 2016. – № 362. – P. 29–37.

Павлов О.І.

*д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ДОСЛІДНИЦЬКЕ ПОЛЕ ЕКОНОМІКИ ЯК НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

З формуванням ноосферної цивілізації все більш помітну роль у суспільному реформуванні відіграє наука, яка перетворюється на творчу рушійну силу соціального прогресу. Це відбувається завдяки здійсненню «інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання нових знань та пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження... в результаті чого виробляється наукова (науково-технічна продукція, призначена для реалізації»[1].

Особливе місце у виконанні зазначеної місії науки належить економіці, на яку в усі часи покладалася відповідальність за стан суспільного буття.

Проте, як зазначає М. Фрідмен, мало що змінилося в основних проблемах, що привертають увагу економістів: ці проблеми по суті ті ж самі, якими займався А. Сміт. Більш того, не відбулося разючих змін в нашому розумінні цих проблем [2, с. 37]. Наполягаючи на подібності економічної системи, як предмету вивчення науки економіки, фізичним системам, що вивчаються в рамках природознавства, Р. Л. Хейлбронер виявив великий контраст між ними: революцію у фундаментальному розділі фізики й лише незначні змінені уявлення про систему суспільної праці як основи ринкової економіки [3, с. 50].

Такий стан сучасної економічної науки Г. Клейнер пояснює наявністю важливих розломів, що заважають її дефрагментації, які проходять за наступними лініями [4, с. 61]:

– методологічною фрагментацією (розрив між неокласичною, інституціональною, еволюційною парадигмами);

– предметно-рівневою фрагментацією (розрив передусім між макро- та мікроекономікою, кожна з яких має свій предмет, метод, ментальні та інструментальні конструкції);

– концептуально-емпіричною фрагментацією (розрив між економічною теорією, рішеннями та практикою).

В основі фрагментарності економіки, не набуття нею належної єдності лежать причини як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Перші – пов'язані з тим, що економіка, з одного боку, як фундаментальна наука, описує та пояснює сукупність різноманітних структурних елементів, зв'язків та відносин, що відтворюють на кожному з етапів суспільного розвитку певний рівень засвоєння людським розумом процесів, які відбуваються в соціо-, біо- та техносфері, а з іншого боку, як емпірична наука вона має справу з різноманітними фактами суспільного та господарського життя. Причини суб'єктивного характеру перебувають у площині адміністративно-організаційних рішень владних структур, які не завжди є корисними для розвитку економічної науки. Прикладом саме такого підходу до економіки є Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [5]. Згідно з цим документом, економіку разом з політологією, соціологією, психологією, міжнародними економічними відносинами і міжнародними відносинами віднесено до соціальної та поведінкової галузі знань. Зроблено дану ідентифікацію та класифікацію без будь-якого концептуального обґрунтування, що породжує ситуацію теоретичного та методологічного хаосу та анархізму щодо розуміння сутності та предмету економіки як навчальної та наукової дисципліни. В результаті цього залишаються без відповіді питання про її фундаментальне та прикладне значення, рівневу, галузеву та функціональну приналежність економічних знань.

Не заперечуючи статусу економіки як соціальної та поведінкової навчальної та наукової дисципліни, зазначимо, що вказана урядова постанова, що прийнята за натхненням й на європейський манер, містить суттєві вади, головна з яких – віддалення й навіть відрив економіки від «материнського начала» – системи господарювання. Орієнтація на образ економічного знання та мислення, постать економіста, що відсторонені та відособлені від процесу господарювання, «секретів» створення прибутку, формування рентабельності та економічної ефективності виробництва, факторів встановлення та порушення економічної рівноваги, сталого розвитку економічних систем, умов їх адаптації до мінливо-

роботи вчених-економістів присвячені адаптації економічних суб'єктів до таких явищ, як глобалізація, світова економічна криза, зміна організаційної культури і стратегії підприємства. Цим проблемам присвячені роботи таких вчених-економістів, як: І. Єфременко, В. Рассадін, О. Страховий, С. Файбушевич, Ю. Гусаров, С. Глаголев, А. Алабугін, Е. Галушко, С. Галушка, Н. Зябліцька, Е. Пастухова.

Проаналізувавши існуючі теоретичні концепції поняття «адаптація» можна зробити висновок про те, що цілісний підхід до даної проблеми в економічній теорії знаходиться на етапі розробки. Тому актуальним є розробка понятійного апарату даного напрямку економічної теорії, а також вивчення різних проявів адаптації в економіці для того, щоб виявляти причинно-наслідкові зв'язки і закономірності прояву адаптаційних механізмів [3].

З метою уточнення понятійного апарату пропонується розглядати не узагальнююче поняття «адаптація», а більш конкретне поняття «адаптація економічних систем» як цілеспрямований процес трансформації складних економічних систем через зміни їх параметрів, структури, зв'язків, елементів під впливом зовнішнього середовища або з метою впливу на зовнішнє середовище.

Адаптивність економічних систем – властивість систем визначати якість і напрямками процесів адаптації.

Будь-яка складна система, яка вступає в будь-яку взаємодію зі своїм середовищем, є адаптивною. Якщо в системі не відбуваються процеси адаптації, вона втрачає таку важливу характеристику систем, як цілісність і перестає бути системою як такої, а є набором окремих і залежних елементів, з яких в процесі подальшої адаптації утворюється нова складна система, але вже в новій якості.

Адаптивні економічні системи – системи, існування, функціонування і розвиток яких покладається на здатності економічної системи до адаптації, тобто процесів трансформації, що відбуваються в них і характеризуються властивістю адаптивності, яка ними придбана.

Література

1. Растринин Л.А. Адаптация сложных систем / Л.А. Растринин. – Рига: Зинатне, 1981. – 375 с.
2. Разумовский О.С. Адапционизм и бихевиористика в контексте проблем эволюционизма / О.С. Разумовский // Полигнозис. – 2003. – № 2. – С. 44–60.
3. Марковская Е.И. Теоретические и практические аспекты адаптации моделей поведения экономических субъектов / Е.И. Марковская // Вест. Балтийской педагогической академии. – 2013. – № 11. – С. 6–16.

Зміст

Касян С. Я. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ТРЕНДИ У ВИКЛАДАННІ СОЦІАЛЬНО-ПОВЕДІНКОВИХ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІКИ: ЗНАЧУЩІСТЬ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ.....	3
Лобоцька Л.Л. АДАПТИВНІСТЬ І РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА.....	7
Ніценко В.С. Гавриш В.І. МЕНЕДЖМЕНТ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПАЛИВ ЯК НАВЧАЛЬНА ТА НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК.....	10
Павлов О.І. ДОСЛІДНИЦЬКЕ ПОЛЕ ЕКОНОМІКИ ЯК НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ	14
Самофатова В.А. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ. .	18
Стадницький Ю.І. ПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ: ВСТУП ДО ПРОСТОРОЛОГІЇ.....	21
Фрум О.І. РОЗВИТОК ПІДХОДІВ ДО АДАПТАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ.....	26

Наукове видання

**ЕКОНОМІКА ЯК СОЦІАЛЬНА,
ПОВЕДІНКОВА НАВЧАЛЬНА
ТА НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА**

МАТЕРІАЛИ НАУКОВОГО КОЛОКВІУМУ
ЗА МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ
20 травня 2016 року

Друкується в авторській редакції. Відповідальність за інформацію,
викладену в публікаціях, несуть автори

Підписано до друку 17.11.2016 р. Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 1,74. Зам. № 1611-14. Тираж 50 прим.

Видано і віддруковано ПП «Фенікс»
(Свідомство суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. (048) 7777-591.
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.law-books.od.ua